

Professor Arvo Tiku 71 aastat meditsiinis. Viis olulisemat tähist pikal teekonnal

Mitme põlvkonna Eesti arstide õpetaja, teenekas meditsiiniteadlane ja arst-neurokirurg professor Arvo Tikk tähistas 30. oktoobril sel aastal oma 90. sünnipäeva. Alustanud 1948. aastal õpinguid Tartu Ülikooli arstiteaduskonnas, on ta nüüdseks 71 aasta vältel sidunud oma elu ja tegevuse meditsiiniga.

Vestluses Eesti Arsti toimetajaga meenutas juubilar olulisemaid tähiseid oma pikal teekonnal läbi Eesti meditsiiniloo. Juttu tuli neist asjaoludest, mis on mõjutanud tema valikuid ning tegevust arstina, õppejõuna ja teadlasena.

1. ÜTÜ neuroloogiaring

Üliõpilaste Teadusliku Ühingu (ÜTÜ) neuroloogiaring asutati 17. veebruaril 1949. Ringi tööplaanid nägid kõigile liikmetele ette referaatide koostamist, teaduslikku uurimistööd ja praktilist tegevust närvikliinikus. Ring muutus arstiteaduskonnas kiiresti üheks suuremaks ja aktiivsemalt tegutsevaks tudengite ühenduseks, kus osales 30–40 üliõpilast. Nii kliiniku juhataja Ernst Raudam kui ka kõik arstid toetasid igakülgset tudengite ettevõtmisi. Kuna sel ajal ei olnud arstide spetsialiseerumise süsteemi residentuuri kaudu, said tulevased närviarstid oma esimesed kogemused ja erialased teadmised vabatahtlikult mõne närviarsti sellina kliiniku töös osaledes.

Arvo Tikk astus neuroloogiaringi 1952. aastal 4. kursuse tudengina. Tema uurimistöö „Kõrgema närvi-talitluse ja seerumkoliinesteraasi aktiivsuse muutused öhkkentsefalograafia puhul“ avaldati 1956. aastal Tartu Ülikooli toimetistes nr 42. Tegevus neuroloogiaringis ning närvikliiniku sõbralik ja töökas

Foto: erakogu

õhkkond määrasidki Arvo Tiku edaspidise tööelu – alates 1954. aastast praeguseni on ta olnud seotud Tartu Ülikooli närvikliinikuga.

2. Poliomüeliidiepidemia ja hingamiskeskus

Suvel 1958 puhkes Lõuna-Eestis poliomüeliidiepidemia. Poole aasta vältel haigestus poliomüeliiti kokku ligi 1000 inimest, neist oli eluohtlikus seisundis ajutüve haaratuse ja hingamislihaste halvatustega ligi 160 haiget. Need haiged vajasisid hapnikravi ja hingamise toetamist. Seniolematu olukord nõudis töö ümberkorraldamist.

Arvo Tikk meenutas, et hingamiskustega haigete raviga tegelesid peamiselt tema ja dr Ants Veldi. Ülepäeviti olid nad valves, tuli palju ise õppida ja õpetada kolleege. Tuli õppida tegema trahheostoomiat, õppida trahheostoomiaga haigete hooldamist, ravida raskeid kopsutüsistusi. Paranes varustus,

saadi uusi rõhusüsteemil töötavaid respiraatoreid, ülikooli füüsikud konstrueerisid unikaalse aparatuuri elektriaerosoolraviks kopsutüsistustega haigetel. Närvikliiniku juurde moodustati iseseisva üksusena hingamiskeskus.

Epidemia taandudes hakati raskete haigete käsitlemisel saadud kogemusi rakendama raske ajukahjustusega ja hingamishäiretega haigete ravis. Mitmed aastad oli hingamiskeskus ainus intensiivravi osakond Eestis. Hingamiskeskuse arstid tegid kohalike arstide kutsel väljasõite ka teistesse haiglatesse raskes üldseisundis haigete abistamiseks. Enamikul juhtudel transporditi need haiged spetsialiseeritud keskustesse. Kuna osati ja oli võimalik transpordi ajal toetada elutähtsaid funktsioone, murdis see taktika 1960. aastatel varem juurdunud arusaamu raske haige transporditavusest. Intensiivravi võtete rakendamine raske ajukahjustusega teadvusehäiretega haigetel, tagades hapnikuvarustuse, toetades vereringet ning korrigeerides metaboolseid nihkeid, võimaldas neil haigetel ära hoida või leevendada sekundaarset ajukahjustust põhjustavaid mehhanisme ning parandada prognoosi.

Aktiivselt hingamiskeskuse töös osaledes sai Arvo Tikust ka üks esimesi intensiivravi spetsialiste Eestis ja on loomulik, et ta on 1969. aastal asutatud anestezioloogide seltsi asutajaliige ning kuulus 1974. aastani selle juhatusse.

3. Teadustöö närvikliinikus

Hingamiskeskus oli 1960.–1970. aastatel unikaalne baas eluohtlikus seisundis raske ajukahjustusega haigete raviga seotud probleemide

teaduslikuks uurimiseks. Päevakorras olid nii organismi kui ka aju gaasivahetusega, vee ja elektrolüütide tasakaalu ning kehavedelike happe-leelistasakaaluga seotud probleemid.

Kandidaaditöö „Diureesi, kloorierituse ja oksüdatsiooniprotsesside dünaamikast ajukolju traumade akuutses faasis“ kaitses Arvo Tikk 1965. aastal. Doktoritöö „Raske ajukolju trauma (kliinik, biokeemia, ravi ja prognoosi probleemid)“ kaitses ta 1973. aastal. Aju ja organismi ainevahetuse ja verevooluga seotud probleeme mitmesuguse genesiga raske ajukahjustuse korral käsitlesid ka nii Rein Zupping kui ka Ain-Elmar Kaasik oma kandidaaditöös ning seitsmekümnendate algul kaitstud doktoritöös. Kirjeldatud tööd pälvisid suurt tähelepanu ja tunnustust Nõukogude Liidus ja ka mujal maailmas. Professori kutse anti Arvo Tikule 1975. aastal ja närvikliiniku professori ametikohal töötas ta kuni emeriteerumiseni 1995. aastal.

Pärast doktoridissertatsiooni valmimist on ta jätkanud aktiivselt teaduslikku uurimistööd, juhendanud 5 kandidaaditöö valmimist, on 3 monograafia kaasautor ja avaldanud kümneid teadusartikleid.

4. Töö neurokirurgina

Neurokirurgina spetsialiseerus Arvo Tikk neurotraumatoloogia valdkonnale ning perifeersete närvide vigastuste ja kompressioonisündroomide kirurgilisele ravile. Kõrvuti ajutraumaga tegeles ta sihipärasell lülisamba vigastuste kirurgilise raviga.

Lülisamba kaela- ja torakolumbaalosa tagumist spondülodeesi lülisamba vigastuste korral hakkas A. Tikk tegema alates 1964. aastast. Ta juurutas närvikliinikus 1968. aastal esmise juurdepääsuga operatsioonimeetodid lülisamba kaelaosa vigastuste raviks. 1980. aastate algusest hakati kasutama metallspondülodeesi lülisamba traumade puhul ning see meetod leidis kasutust ka lülisamba kaelaosa vigas-

tuste ravis esmise juurdepääsu korral. Arvo Tikk tegeles aktiivselt ka perifeersete närvide vigastuste kirurgilise raviga mikrokirurgilisel meetodil. Tõsiseks edusammuks eluohtlike selgroo kaelaosa vigastuste ravis oli krüvifikatsiooni kasutamine *dens axis'e* murru korral. Esimese sellelaadse operatsiooni tegi A. Tikk 1989. aastal. Arvo Tikk on ka perifeersete närvide tunnelsektori ravi maaletooja. Esimese karpaalkanali avamise operatsiooni tegi ta närvikliinikus 1973. aastal.

Arvo Tikk osales pikki aastaid ka Tartu ja Helsingi ülikooli koostööprogrammis neuroloogia ja neurokirurgia vallas. Ta viibis 2 kuu vältel külaliskorral 1976. aastal USAs ja 1986. aastal Saksa Liitvabariigis.

5. Bioetika arendamine Eestis

Prof Arvo Tikk meenutas, et täiesti uus peatükk tema ettevõtmistes algas 1990. aastal, mil tal tuli hakata süvenema bioetika probleemidesse. Nõukogude Liidus ei arutatud ega tuntud inimestega tehtavate meditsiiniliste või muud tüüpi uuringute eetiliseusega seotud probleeme. Iseseisvas ja end maailmale avavas Eestis sai see aga probleemiks. Rahvusvahelised ajakirjad nõudsid, et inimuuringuid käsitlevates artiklites oleks märgitud, et uuring on tehtud eetikakomitee loal. Kiiresti tuli Tartu Ülikooli juurde luua bioetikakomitee.

Rektori 11. juuni 1990. a käskkirjaga loodigi inimesel tehtavate meditsiiniliste ja medikobioloogiliste uuringute eetilisi ja õiguslikke aspekte kontrolliv komisjon. Sel komisjonil oli 13 liiget ja selle esimees prof Arvo Tikk. Komisjoni pädevusse kuulus ka loomadel tehtavate uuringute eetiliseuse hindamine. Komisjoni liikmetele oli see problemaatika uus ja palju tuli õppida kirjanduse põhjal.

Järgnevatel aastatel loodi lisaks Taru Ülikooli inimuuringute eetikakomiteele Eesti Arstide Liidu eetikakomitee, Tallinna Lastehaigla eetikakomitee, Tartu Ülikooli

Kliinikumi eetikakomitee. Nende katusorganisatsiooniks moodustati 1997. aastal Sotsiaalministeeriumis bioetika nõukogu ja selle esimees aastatel 1997–2008 oli Arvo Tikk. Ta on täitnud ka kliinikumi ja arstide liidu eetikakomiteede ning Eesti geenivaramu eetikakomitee esimehe ülesandeid ja osalenud Sotsiaalministeeriumi e-tervise projekti eetiliste probleemide lahendamisel. Aastatel 1998–1999 oli Arvo Tikk Eesti esindaja UNESCO rahvusvahelises eetikakomitees.

Arvo Tikk meenutas, et ravides pikaaegse teadvusekaoga ja vegetatiivses seisundi haigeid hingamiskeskuses, tuli palju kordi arutleda, kus on selliste haigete ravi piir ja kuidas selle üle otsustada. Lääne kirjandust lugedes puututi kokku ajusurma mõistega. Nõukogude Liidus seda ei tuntud või ei peetud vajalikuks tunnustada. Nii ei leidnud kõlapinda 1971. aastal ajakirjas Kliinilise Meditsina avaldatud Tartu närvikliinikus mitmete kolleegide ja ka A. Tiku koostöös valminud artikkel ajusurma kriteeriumidest, kus esimesena Nõukogude Liidus ajusurma probleemi käsitleti.

Bioetika põhimõtted hakkasid meditsiinis juurduma eelmise sajandi kuuekümnendatest aastatest ja selle aluseks on 1948. aastal vastu võetud ÜRO inimõiguste deklaratsioon. Nii hakatigi rääkima patsiendi õigustest, tema osalemisest oma tervisega seotud otsustustes, ka sellest, et inimuuringutes ei osale patsient õigusetu subjektina, vaid teadliku partnerina.

Oma elutee ja -töö on teenekas juubilar kokku võtnud 2011. aastal ilmunud raamatus „Arstina läbi elu“. See ei ole pelgalt elulooraamat, vaid ka läbilõige meie meditsiiniajaloo perioodist, kus autor on olnud aktiivne osaline.

**Siirad õnnesoovid väarikale juubilarile ka Eesti Arsti toimetusel!
Väino Sinisalu**